

CUMHURİYET MİSYONERLERİ
1930-1946 ARASI TÜRKİYE'DE
BİR POLİTİK ÖZNE OLARAK
GENÇLİK İNŞASI
SERAP YOLCU YAVUZ

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0027

Tarih: 005

**CUMHURİYET MİSYONERLERİ:
1950-1946 ARASI TÜRKİYE'DE
BİR POLİTİK ÖZNE OLARAK
GENÇLİK İNŞASI
SERAP YOLCU YAVUZ**

Genel Yayın Yönetmeni

A. Tarık Çelenk

Tasarım ve Yayın Kimliği

Bülent Erkmn

Tasarım Uygulama ve

Yayın Standartları

Barış Akkurt, BEK

Kapak Görseli

Fatih Mutlu

Yayın Danışmanı

Dr. Hasan Aksakal

Kitap Editörü

Ebru Berrin Alpay

Sayfa Uygulama

Gelengül Erkara

Son Okuma

Tuğba Sivri

Tasarım Danışmanlığı

BEK

VakıfBank Kùltür Yayınları

Saray Mahallesi

Dr. Adnan Büyükdeniz Caddesi

No:7/A1 – Kat 13,

Ümraniye 34768 İstanbul

Telefon: 0 216 724 2614

www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr

Sertifika No: 40141

Üretim ve Satış Müdürü

Hüseyin Esen

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,

2019

ISBN 978-605-7947-02-4

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı

Ofset Yapımevi

Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,

34410 Kağıthane, İstanbul

Telefon: 0 212 295 86 01

Sertifika No: 12326

1. Baskı: Mart 2019

CUMHURİYET
MİSYONERLERİ
1930-1946 ARASI
TÜRKİYE'DE
BİR POLİTİK ÖZNE
OLARAK
GENÇLİK İNŞASI

SERAP YOLCU YAVUZ



SERAP YOLCU YAVUZ

Lisans eğitimini Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünde, yüksek lisansını da aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden doktorasını aldı. 2017 yılından bu yana Trakya Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmakta olup siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler konularında dersler veren yazarın çeşitli konularda akademik çalışmaları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	8	1.2.1.1.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Eğitimle Tebaadan Vatandaş Üretmek	079
Giriş	10	1.2.1.1.2. Erken Cumhuriyet Döneminde Eğitim Aracılığıyla “Yeni Nesil” Yaratmak	095
1. Bölüm		1.3. Beden Üzerinden Ulus İnşası: İzcilik	113
Kavramsal ve Tarihsel Bağlamda Gençliğin “Özne”leştirilmesi	019	1.3.1. Türkiye Örneğinde Askerlik Ve Ulusçuluk İlişkisi	118
1.1. Politik “Özne” Olarak Gençlik	020	2. Bölüm	
1.1.1. Kavramsal İnceleme: Gençlik Tanımı	029	İmparatorluktan Ulus Devlete Değişen Gençlik	134
1.1.2. Gençlik Kavramının Tarihsel Gelişimi	035	2.1. Osmanlı İmparatorluğunda Gençliğin Politikleşme Serüveni	135
1.1.3. 20. Yüzyılın Başlarında Gençlik Kavramının Yeniden Tanımlanması	045	2.1.1. Kuleli Vakası	136
1.2. Ulusçuluk Çerçevesinde Vatandaş Olarak Gençliğin Üretimi	059	2.1.2. İttifak-ı Hamiyyet (Yurtseverler Birliği)	139
1.2.1. Eğitim Politikalarının Ulus İnşasında Etkisi	064	2.1.3. Yeni Osmanlılar	141
1.2.1.1. İmparatorluktan Cumhuriyete Ulus İnşasında Eğitim	077	2.1.4. Jön Türkler	146
		2.1.5. 1908 Devrimi ve Gençlik	155

2.3. Balkan Savaşları ve Gençlik	161
2.3.1. Balkan Savaşlarının Paramiliter Yansıması Olarak Türk Ocağı	164
2.4. Savunmada Gençlik: İmparatorluk Dönemi Paramiliter Gençlik Örgütlenmesi	168
2.4.1. Türk Gücü Derneği	172
2.4.2. Osmanlı Güç Dernekleri	175
2.4.3. Genç Dernekleri	177
2.5. Kurtuluş Savaşı Sırasında Gençliğin Görünümü	180
2.6. İktidar ve Gençlik / İdeal ve Gerçeklik: Tek Parti Dönemi “On Yılda On Beş Milyon Genç” Hedefi ve Gençlik Hareketleri	189
2.6.1. Tramvay Olayı	201
2.6.2. Halkevleri	202
2.6.3. Vagon Li Olayı	213
2.6.4. Razgrad Olayı	216
2.6.5. 1937 Hatay Mitingleri	218

2.7. 1940’lı Yıllarda Gençlik	221
2.7.1. Irkçı-Turancı Gençlik Hareketi: <i>Tan</i> Gazetesi Olayı	225
2.7.2. Köy Enstitüleri	233
3. Bölüm	
Bir Politik Özne Olarak Gençliğin İnşası: <i>Çığır</i> , <i>Ülkü</i> ve <i>Varlık</i> Dergilerinde Gençlik Kurgusu	242
3.1. <i>Çığır</i> , <i>Ülkü</i> ve <i>Varlık</i> Dergilerinde Politik “Özne”den “Nesne”ye Gençliğin Taşınması Gereken Değerlerin Belirlenmesi	275
3.1.1. Halkçı ve Milliyetçi Gençlik Yetiştirmek	276
3.1.1.1. Gençlerde Türk Tarih Bilinci Oluşturmak	286
3.1.1.2. Bir “Millî Müdafaa Aracı” Olarak Edebiyat ve Türk Dili	291
3.1.1.3. Kültür Devrimi: Türk Kültürünü İçselleştiren ve Yayan Gençler Yaratmak	302
3.1.2. Batılı Güzel Sanatlar / Batılı Bilim	305
3.1.3. Gençlik Dergilerinde Devletçilik, Korporatizm ve Solidarizm Perspektifi	323

3.2. <i>Çığır, Ülkü ve Varlık</i> Dergilerinde Gençlik İnşasının İdeolojik Aygıtları 334	3.3.1. Karakter ve Ahlak Bakımından İdeal Türk Gençliği 386
3.2.1. Gençlerin Politik İnşasında Eğitim 337	3.3.2. Dergilerde Genç Türk Kadını İmgesi: İdeal Anne ve Eş 403
3.2.1.1. İlköğretim Eğitimi 342	
3.2.1.2. Üniversite Eğitimi 346	Sonuç 414
3.2.2. Spor ve İzcilik 352	
3.2.3. Gençlik Teşkilatı 363	Kaynakça 428
3.2.4. “İnkılâbın Kışlası”: Halkevleri 374	Dizin 446
3.3. <i>Çığır, Ülkü ve Varlık</i> Dergilerinde Politik Özne Olarak Gençlerin Sahip Olması İstenen Özellikler 381	

TEŞEKKÜR

Uzun bir araştırma ve yazım süreci sonucu ortaya çıkan bu kitapta, öncelikle sonsuz sabır ve özenle bana destek olan, karşılaştığım açmazları teker teker ortadan kaldırarak bir “ağabey” özeniyle yolumu açan değerli hocam Prof. Dr. Namık Sinan Turan’a teşekkürü borç bilirim. Aynı şekilde akademik donanımlarıyla her zaman model aldığım değerli hocalarım, dostlarım, Prof. Dr. Adil Baktıaya ve Prof. Dr. Burak Samih Gülboy’la yaptığımız akademik sohbetler, yazım sürecinde yoluma ışık tuttu. Sevgili hocam Prof. Dr. Sibel Turan her fırsatta kitabıma zaman ayırarak çok değerli katkılarda bulundu. Ayrıca değerli dostum Hasan Aksakal’ın özellikle yayın aşamasında verdiği desteğin benim için çok değerli olduğunu söylemeliyim.

Yazım sürecinde yüklendiğim sorumluluğu benimle kardeşmişcesine paylaşarak desteğini hiç esirgemeyerek bana güç veren, eskimeyen dostum Pelin Sencar ve Yeliz Yazan’a sonsuz teşekkür ve sevgilerimi sunarım.

Adeta benimle birlikte tez yazmışcasına yanımda olan aileme ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu süreçte annemin, babamın, kardeşlerimin manevi desteği, her sıkıntıya düştüğümde yolumu aydınlattı. En büyük desteği ise

her bunaldığımda beni sakinleştirmeyi bilen ablam Serpil Yılmaz ise neredeyse bütün sıkıntılarımı kendi yüklenerek beni yüreklendirdi. Bütün aileme gösterdikleri fedakârlıktan dolayı minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak bu süreçte her türlü kaprisime katlanan her dara düştüğümde gönlümü ferahlatan, gerek akademik gerekse psikolojik en büyük desteği veren sevgili eşim Ünsal Yavuz'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ama yine de en çok teşekkürü ikiz bebeklerimiz Nora ve Araz hak ediyor. Bu kitap onlardan çalmak zorunda kaldığım zamanlarda tamamlandı.

GİRİŞ

Antonio Gramsci, 1930'lar İtalya ve Avrupa'sını "geçiş/kaos dönemi" olarak değerlendirir. Bu yıllar onun için dünyada eskinin ölmekte olduğu, fakat yeninin doğmadığı bir geçiş dönemidir ve bu dönemde farklı, hatta marazi oluşumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu tespit Türkiye için de geçerlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, inşa sürecinden kaynaklanan bir kaos süreci geçirmektedir. 1930'lu yıllar; I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi uzun soluklu ve zorlu aşamaların ardından gelen toparlanma sürecini, dolayısıyla yaşanan kargaşayı ifade eder. Bu süreçte en önemli mesele, devrim ilkelerinin toplumun geneline yayılarak içselleştirilmesini sağlamaktır. Yapılan devrimlerin sürekliliğinin sağlanmasında en önemli politik özne olarak, gençlik görülür. Bu dönemde gençlik, geçmiş değerlerle tanışmadığı için kendini bütünüyle yeni ilkelere adayabilecek bir müttefik olarak görülürken bu, değerleri taşıyabilecek yetenekte dinamik bir güç olarak da değerlendirilir. Ancak bu gençlerin kim olduğunun cevabı, siyasal elitlerin söylemleri düzeyinde incelendiğinde netlikten oldukça uzaktır. Gençlik, zaman zaman ortaokul, lise ve üniversite eğitimi alan ya da yaş olarak bu döneme denk düşenleri tanımlamak için kul-

lanılırken, zaman zaman, yaşça büyük olsa da yeni değerleri içselleştirebilenleri kapsayacak biçimde genişletilmektedir. Bu da kavramın aslında biyolojik bir yaş aralığından öte zihniyet olarak değerlendirildiği sonucunu ortaya çıkarır. Zihniyet tanımı ise onu doğrudan inşaaya açık bir kavram haline getirir. Sosyal yapı içerisinde modernleşmeyle “politik özne”ye evrilen gençlik, artık “yeni yurttaş” kimliğine uygun biçimde inşa edilebilecek bir “nesne”dir. Türkiye’de 1930’lardan itibaren belirgin biçimde gençlik sorunsalı merkezi bir hal alır. Cumhuriyetin siyasal elitleri gençliği, “kurtarıcı, kurucu ve taşıyıcı” vurgusuyla politik eğitim sürecine paralel biçimde özneleştirir.

Türkiye’de gençlik, ilk defa 1938 yılında Kültür Bakanlığı Millî Seferberlik Direktörü Kadri Yaman’ın *Yurt Müdafasında Türk Gençliği* adlı kitabında tartışma konusu edilmiştir. 1941 yılında ise A. Nurullah Barıman tarafından *Büyük Türkiye’de Gençlik Teşkilatı* başlığıyla ele alınmaktadır. Bu döneme ait kitap, makale ve gazete yazılarında gençlik II. Dünya Savaşı nedeniyle savunma açısından taşıdığı değerden hareketle incelenmektedir.

II. Dünya Savaşından sonra 1960’lı yıllara kadar ise gençliğin birincil olarak incelendiği kitaplara rastlamıyoruz. 1961 yılında Nermin Abadan Unat’ın, *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri* adlı kitabı, gençlik hareketlerini çözümleme yönünde yapılan ilk araştırmadır. 1960’larda dünyada yükselişe geçen gençlik hareketleri, bu konuda yapılan toplantı, araştırma ve yayınların hızla artmasına yol açmıştır. Unat’tan sonra, 1963’te Birinci Afşın Sançar

Yazı Müsabakası'nda derece alan yazıların toplandığı *Türk Gençliği Nasıl Olmalıdır?*; 1966'da Hamide Topçuoğlu'nun *Neleri Öğrenmek İstiyorlar* ve Özer Ozankaya'nın *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, 1968'de Ali Faik Cihan'ın *Gençlik İçin Strateji ve Taktik* başlıklı çalışması, 1968'de Fatma Varış'ın *Ergenin Gelişimine Katkı Yapan Faktörler* ve 1968 Yılı *Öğrenci Hareketleri*, 1969'da Muammer Taylak'ın *Öğrenci Hareketleri*, Orhan Çaplı'nın *Çocukların ve Gençlerin Eğitimi*, bu dönemde gençliğin hem politik eğilimi hem de psikolojik durumunu değerlendirme açısından öne çıkan yayınlardır.

1970'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de politik içerikli öğrenci hareketleri, araştırmalarda siyasal boyutun öne çıkmasını gerekli kılmıştır. Bu yıllarda gençlik sosyolojik perspektifle, siyasal yönelimleri açısından analiz edilmiş hatta onlara birtakım önerilerde bulunulmuştur. 1970'de İsmet Giritli'nin *Gençlik Hareketleri ve Ötesi*, Özcan Köknel'in *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*¹, 1971'de Devlet Planlama Teşkilatı III. Beş Yıllık Plan Hazırlık Çalışmaları başlığı altında *Gençlik Sorunları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Birsen Gökçe'nin *Gecekondu Gençliği* ve 1973'te *Gençlerin Tutumları*, Refia Şemin'in *Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri*, 1974'te Ahmet Taner Kışlalı'nın *Öğrenci Ayaklanmaları*, 1975'te Nephân Saran'ın *Üniversite Gençliği*, 1978'de Özer Ozankaya'nın *Türk Devrimi ve Yükseköğretim Gençliği*, Fulya Gürses ve Hasan Basri Gürses'in *Dünyada ve Türkiye'de Gençlik*,

1. Kitap 1979'da birtakım eklemelerle birlikte *Cumhuriyet Gençliği ve Sorunları* adıyla yeniden yayınlanmıştır.

Musa Arıt'ın *Cumhuriyet Döneminde Gençlik*, Beşir Atalay'ın *Köy Gençliği Üzerinde Sosyolojik Bir Araştırma* başlıklı kitabı bu dönemde öne çıkan gençlik özneli araştırmalardır.

1980'li yıllar 1985'in "Gençlik Yılı" kabul edilmesi sebebiyle yeni bir özneleştirme sürecine işaret eder. Bu nedenle, istatistikî verilerle "normallik ölçütlerinin belirlendiği" yeni bir gençlik araştırması dönemine girildiği gözlenmektedir. Örneğin 1980'li yıllarda Spor Bakanlığı'nın yaptığı araştırmalarda gençlik; istihdam, madde bağımlılığı, terörizm, aile ve çevre sorunları açısından değerlendirilmektedir. 21 Mayıs 1982'de Gençlik ve Spor Bakanlığı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne düzenlenen toplantı tebliğleri, *Gençlik ve Toplum Konulu Bilimsel Toplantı Konuşmaları* adıyla basılmıştır. Kitaptaki tebliğleri incelediğimizde, gençliğin psikoloji, cinsiyet, sosyoloji ve siyaset bilimi açısından değerlendirilerek meseleleştirildiğini görüyoruz. Böylelikle gençlik inşasında yeni kriterlerin belirlenmesine olanak sağlanıyor. 1983 yılında ise Devlet Planlama Teşkilatı, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonunun *Gençlik ve Spor* başlıklı raporu dikkat çekiyor. Bu dönemde öne çıkan diğer eserler; 1982'de Aysel Ekşi'nin *Gençlerimiz ve Sorunları*, 1984'te Birsen Gökçe'nin *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, 1985'te Atalay Yörükoğlu'nun *Gençlik Çağı*, 1986'da Milliyet yayını olan *1985 Gençlik Yılı'nda "Söz Gençlerin"*, Neşet Çağatay, Atalay Yörükoğlu, A. Ferhan Oğuzkan'ın *Gençliğin Eğitimi*, Barlas Tolun'ın *Gençliğin Eğitimi ve Sorunları*'dir. Diğer taraftan 1987 yılında Selçuk Üniversitesi I. Milletlerarası Gençlik Kongresi düzenlenmiş ve

gençlik meselesine değişik açılardan yaklaşımları inceleyen tebliğler kitaplaştırılarak yayınlanmıştır. Tebliğlere genel olarak bakıldığında çalışmaların yoğunluklu olarak, psikoloji ya da sosyoloji alanında olduğunu söyleyebiliriz.

1990'lar gençlik yayınlarının istatistikî verilerle desteklenerek tartışıldığı yeni bir dönemi ifade eder. Bu anlamda sayısal veriler daha önceki yayınlarda da yardımcı kaynak olarak kullanılmasına rağmen 1990'larda, analizin temel çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 1994 yılında İbrahim Cılgı'nın, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kaleme aldığı *Gençlik ve Yaşam Niteliği*, 1999 yılında Konrad Adenauer Vakfı tarafından yayınlanan *Türk Gençliği 98: Suskun Kitle Büyüteç Altında* araştırması dikkat çekiyor. 1997 yılında Mahmut Tezcan'ın *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları* adlı kitabı ise gençliğin sosyolojik araştırmasını içermesi bakımından dönemin gençlik yayınlarından farklılık gösteriyor.

2000'li yıllarda Türkiye'nin nüfus bileşeninde gençlerin ağırlığı, meselenin demografik boyutta tartışılmasına yol açmıştır. Çalışmalar, 1990'lar geleneğine uygun olarak genellikle istatistikî yöntemle ampirik olarak yürütülmüştür. Bu dönem ilk olarak 2000'de İslamî İlimler Araştırma Vakfı, Tartışmalı İlmî Toplantılar Serisinde yayınlanan *Gençlik Dönemi ve Eğitimi Kongresi*'nin tebliğleri dikkat çekiyor. 2001 yılında ise Uluslararası Cumhuriyetçiler Enstitüsü (*International Republican Institute/IRI*); ARI Hareketi ve Strateji/MORI'nin yürüttüğü sosyal araştırma projesi derleme kitap olarak *Türk Gençliği ve Katılım* başlığı altında

yayınlanmıştır. 2002’de Gülten Kazgan’ın derlediği, *Kuştepe Gençlik Araştırması*’nda İstanbul Kuştepe’de yaşayan gençler analiz edilmektedir. Aynı doğrultuda Gazi Üniversitesi tarafından 2003 yılında yayınlanan *Türk Üniversite Gençliği Araştırması*, 2007’de Umut Sarp Zeylan tarafından derlenen *Eğitimin “Değer”i ve Gençlik: Eğitimli İstanbul Gençliğinin Değerler Dünyası*, 2008 yılında Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemutlu’nun derlediği *Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları*, yine 2008’de Tuncay Dursun’un *Gençliğin Demokrasi Düşünceleri*, 2012’de Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı’nın (SETA) hazırladığı *Türkiye’nin Gençlik Profili* bu dönem gençlik üzerine yapılan ampirik çalışma örnekleridir. Ancak aynı dönem 2003 yılında Erdal Atabek’in *Modern Dünyada Değer Kayması ve Gençlik*² ve 2004’te İbrahim Armağan’ın *Gençlik Gözüyle Gençlik* adlı kitapları 1970’ler ile 2000’ler gençliğinin karşılaştırılmasını içeriyor. Zeki Sarıhan’ın 2004’te yayımlanan *Kurtuluş Savaşı Gençliği* kitabı ise 1980 sonrası Türkiye gençliğini inceliyor.

Gençlik üzerine yazılan kitapların genel bir değerlendirilmesini yaptığımızda, kavramsal tartışmanın genellikle gençliğin tarihsel görüntüsü sorgulanmadan, biyolojik tanımını üzerinden yürütüldüğü görüyoruz. Oysa gençlik, ona biçilen değere göre dönemden döneme ya da disiplinden disipline değişen anlamlarda kullanılmaktadır. Bu da onun özne olarak kabul edilmesine ya da görmezden gelinmesine

2. Kitap 2010’da *Tüketilen Değerler ve Gençlik* adıyla farklı bir yayınevi tarafından tekrar basılmıştır.

neden olmaktadır. Özne olarak kabul edilmesiyse gençliğin, inşaaya açık bir dönem olarak değerlendirilmesine ve inşaada kullanılacak mekanizmaların tartışılmasına yol açar. Gençliği dönüştürmek için kullanılacak mekanizmalar üzerine yapılan çalışmalarda, dönüşümle hedeflenen gençliğin kim olduğu açıklanmamaktadır. Oysa Sokrates'in *Kriton* adlı eserinde Kleinias isimli gençle arasında geçen konuşmadaki gibi bilgi, nasıl kullanılacağını bilmeden tek başına yeterli değildir. Gerçekten Cumhuriyetin ilk yıllarında gençlik üzerine yapılan çalışmalar *a priori* olarak kabul edilen gençlik kavramı üzerinden yürütülmüştür. Bunun istisnaları ise kavramı verili olarak kabul etseler de, Demet Lüküslü'nün *Türkiye'de "Gençlik Miti"*, Sanem Yamak Ateş'in *Asker Evlatlar Yetiştirmek* ve Yiğit Akın'ın *"Gürbüz ve Yavuz Evlatlar"* başlıklarını taşıyan kitaplaştırılmış doktora çalışmalarıdır. Adı geçen eserler, gençlik kavramını tartışmamakla beraber, gençliğin inşa boyutunu araştırdıkları için önemlidir. Dolayısıyla gençliği konu edinen güncel çalışmalarda gençliğin verili bir kavram olarak kabul edilerek tartışılması yöntemi, en azından doktora çalışmalarında terk edilmiştir. Kavramın inşa boyutuyla değerlerin ele alınması ise gençliğin daha derinlemesine değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Elinizdeki bu kitapta gençlik, bir "sosyal yapı" olarak ele alınarak modern bir kurgu olarak sorunsallaştırılıyor. Dolayısıyla asıl mesele, gençliğin biyolojik olarak belli bir yaş aralığını temsil etmesi değildir. Önemli olan gençliğin toplum içerisinde algılanışı, anlamlandırılışı ve onun, bulunduğu toplumda oluşturduğu kültürel konumdur. Bu

doğrultuda temel hareket noktasını, Michel Foucault'nun "özne" kavramını üzerine getirdiği çözümlenmeler oluşturdu. Foucault'ya göre kavramların anlamları tarihsel gerçekliklere göre değişebilir. Bu durum da her kavramın zamana ve mekâna göre farklı kullanımını anlamına gelir. Dolayısıyla daha önce sıradan kabul edilebilen bazı kavramlar, zaman içinde özne konumuna yükselebilir. Gençlik, özellikle ulusçuluk yüzyılı olarak kabul edilen 19. yüzyıldan itibaren öne çıkan bir sosyal yapı unsuru olarak izlenir. Ancak bu, daha önce gençlik kavramının olmadığı anlamına gelmez. Gençlik biyolojik süreç olarak her dönem karşımıza çıkar. Fakat politik özne olarak gençliğin yükselişi 19. yüzyıla denk düşer.

Kitabın temel soruları; gençliğin, iktidar tarafından özneleştirilirken toplum içinde nasıl konumlandırılmış, bu konuma göre nasıl üretilmiş ve hangi mekanizmalar kullanılmış; tüm bunların sonucunda ise nasıl bir gençlik görüntüsü ortaya çıkmış olduğudur. Bu dikkate değerdir, çünkü gençliğin inşa boyutu ve iktidarla olan ilişkileri onun mevcut görüntüsünün ilkelerini ortaya koymaya yarar. Bu doğrultuda öncelikle siyasal yapılanma olarak gençlik kavramının inşasını tartışırken aslında "genç/gençlik nedir?" sorusunu cevaplamaya çalışacağım. Verili gençlik kavramının toplumdaki konumundan topluma, dönemden döneme değişiklik arz etmesi bizi, kavramın kültürel olarak yapılandığı gerçeğine götürüyor. Hatta kavramın, yetişkinlerin ona atfettikleri değerler etrafında şekillendiği dikkat çekiyor. Dolayısıyla gençlik kavramının zamana ve mekâna göre değişebilen bir anlamı olduğu gerçeği ortaya çıkıyor. Kavramın üretiminde, Sanayi

Devrimi sonrası yaşanan gelişmeler ekseninde okul gibi “ideolojik aygıtlar”ın kullanımı söz konusudur. Ders kitapları, okulun siyasal toplumsallaştırma ve söz konusu öğretimin mutlaka doğru olarak aşılması faaliyetleri çerçevesinde araçsallaştırılmaktadır. Bu tespitten hareketle birinci bölümde öncelikle kavrama açıklık getirilerek inşaya elverişliliğini ortaya koymaya çalışacağım. Ardından “özne olarak gençlik” tartışmasında, eğitim ve askerlik gibi kurumların gençliğin politik üretiminde nasıl kullandığını araştıracağım.

İkinci bölümde ise Türkiye odağında, gençliğin görünür hallerini –Osmanlı İmparatorluğu döneminden erken Cumhuriyet dönemi dâhil– gençlik eylemleri çerçevesinde tarihsel perspektifle inceleyeceğim.

Son olarak; gençlik inşasını, siyasal elitlerin argümanları doğrultusunda araçsallaştırılan dergi ve kurumlar yoluyla ortaya koymaya çalışacağım. Böylelikle yetiştirilmek istenen insan tipi olarak “arzu edilen” gençliğin profilini yakalamaya çalışacağım. Dergilerdeki gençlik profilinde en fazla köy ve köylülük meselesinin öne çıktığını gözlemledim. Aslında bu durum, bir taraftan standartlar belirlenirken köylülüğün en önemli sapma olarak değerlendirildiğini; diğer taraftan köylülük meselesinin, istenen gençlik özelliklerinin ortaya konulmasına yardımcı olduğunu gösteriyor. Böylelikle Batılılaşma idealine uygun biçimde rasyonel düşünce sistemini benimsemiş vatandaşlar yaratma idealine, gençlik aracılığıyla ulaşılmak isteniyor. Kitapta da bu doğrultuda, dergilerde gençler için benimsemeleri istenilen “hakikatler”i ortaya koymaya çalışacağım.

1. BÖLÜM
KAVRAMSAL VE
TARİHSEL BAĞLAMDA
GENÇLİĞİN “ÖZNE”LEŞTİRİLMESİ

1.1. POLİTİK “ÖZNE” OLARAK GENÇLİK

İktidarın kendini sürekli ürettiği söylem pratiğinde, değişik alanlarda yer alan toplumsal aktörler –gençlik dâhil– konumlandıkları işlevlere göre farklı şekillerde tanımlanabilirler. İktidar, “dil”i –Saussure’cü kavramsallaştırmayla– ideolojiyle kuşatmıştır. Böylelikle söylemler, yapılar tarafından biçimlendirilmektedir. Yapılar ise doğrudan söylemsel/ideolojik bir doğaya sahiptir. Diyalektik ilişki içerisinde geliştirilen söylemlerin, özneleştirilmiş bireyler tarafından içselleştirilmesi beklenir. Bu doğrultuda imgelemler olarak söylemler, “yeni kimlikler”i ortaya koymak için kullanılır.¹

Toplum, bir söylemin evrenidir. Söylem sadece kavga ve baskı sistemlerini açıklamakla kalmaz; asıl uğrunda mücadeledir. Ele geçirilmek istenen erktilir.² Bir anlamda söylem, metinlerin matrisi, “verili bir alanda işleyen ve o alanı tanımlayan uzmanlaşmış diller ve iktidar ilişkileri ağıdır.”³ Örneğin okullarda okutulan ders kitapları ikti-

1. Norman Fairclough, “Dil ve İdeoloji”. *Söylem ve İdeoloji*. (çev. Barış Çoban), İstanbul, Su Yayınları, 2003, s. 158-159.

2. Michel Foucault, *Söylemin Düzeni*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul, Hil Yayın, s. 1987: 24.

3. Bahtinur Mönkü, “Postmodernizm ve Postmodern Kimlik Arayışı”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 2013, s. 31.

darın kamusal alanda kendini söylem yoluyla üretebildiği önemli örneklerdendir. Derslerde yapılan dünya betimlemesi genellikle o devlet içinde yaşayan gençlere yöneliktir. Vatandaşlık bilgisi gibi yabancı dillere çevrilme olasılığının az olduğu metinlerde iktidar, “umarsızca” söylem üretebilmektedir. Üstelik ders kitabı olması dolayısıyla toplumun önemli bir kesimine ulaşabilmekte, hatta eğitim sistemi düşünülduğünde bu bilgiler gençler tarafından ezberlenerek içselleştirilmektedir. Bu dersler zamanla, toplumun “ortak belleğini inşa” işlevi görürler. Milliyetçilik ideolojisinin oluşturmak istediği “monolitik ulus” tanımını da söylemin bu etkisinden yararlanılarak üretilir. Burada amaç, aidiyet duygusuyla ulus-devlete bağlı “vatandaş” yaratmak,⁴ böylelikle Foucaultcu bakış açısıyla özne üretmektir. Çünkü Foucault’ya göre öznel deneyim biçimleri sorunsallaştırmalar yoluyla oluşturulmakta, geliştirilmekte ve dönüştürülmektedir.⁵ Özneler ulus-devlet mantığına uygun olarak iktidar tarafından vatandaşlaştırılırken, devletin tartışmalı kabul ettiği radikal toplumsal ve siyasal görüşler sansürlenir.⁶

Michel Foucault, eserlerini karakterize eden amacın, bireylerin Batı metafizik geleneğinde özneye dönüştürülme biçimlerinin tarihini yazmak olduğunu söyler. Onun için “kimlik” ya da “bireysellik”; “insanın kendisine atfedilen bir bilme, inanma, arzulama, hissetme, davranma, eyleme veya

4. Fatma Gürses, *Kul Tebaa Yurttaş*, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2011, s. 178-180.

5. Michel Foucault, *Özne ve İktidar – Seçme Yazılar 2*, çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 12-13.

6. Sara Mills, *Discourse*, London and New York, Routledge, 1997, s. 81.

bir “varolma biçimleri” kümesidir.”⁷ Üslubu ise Nietzscheci “soykütük yöntemi”dir. Yani bugünün, şimdinin ya da yaşanan anın daha iyi kavranması amacıyla tarihte geriye gidilerek yürütülen araştırma tekniğidir. Ancak Foucault, olayları sadece tarihsel verileri toplayarak analiz etmez. Soykütük çalışmalarında amaç; yerleşik anlayış, tasarım ve normları devirmek; bunların köklerini, tarihsel biçimde eleştirerek ortaya koymaktır.⁸ Foucault, modernizmin içinden baktığı arşiv çalışmalarında tarihsel boyutu hiçbir zaman ihmal etmez. Aydınlanma eleştirilerine rağmen araştırmalarını modernist tavırla yönetir.⁹ Foucault’ya göre sosyal bilimler, toplumu kontrol altında tutarak ona yön verme ihtiyacına karşılık olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle modern dünya bireyi “evrensellik ve nesnellik maskesi altında”, baskıyla disipline ederek “denetleme, normalleştirme ve ürün haline getirme”ye çalışır. Buna karşılık bireylerin yapması gereken ise modern toplumun kullandığı sosyal bilimlerle denetleme ve disiplin altına alma çabalarını ortaya çıkarmak ve yıkmaktır.¹⁰

İlk yapılması gereken ise kavramların tarihselliğinin sorgulanarak incelenmesidir. Foucault iktidar, devlet, toplum, özne gibi kavramları *a priori* olarak kabul etmez. Ona

7. Michel Foucault, İktidarın Gözü – Seçme Yazılar 4, çev. Işık Ergüden, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2003, s. 13-14.

8. Sarp Erk Ulaş, A. Baki Güçlü, Erkan Uzun, *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2002, s. 1329.

9. Ali Akay, *Postmodernizmin ABC’si*, İstanbul, Say Yayınları, 2010, s. 46.

10. Mönkü, *a.g.m.*, s. 32.

göre kavramları verili olarak kabul etmek, öznelere arası çoklu ilişkileri atlayan indirgemeci bir bakış açısıdır. Bunun yerine iktidarları, egemenleri, öznelere vs. oluşturan ilişkilere bakılmalıdır. Bu anlamda Foucault'ya göre iktidar, sadece baskı kuran değil aynı zamanda inşa eden, düzenleyen unsurdur.¹¹ Gençlik ve siyaset bilimi arasındaki ilişkiyi açıklarken temel hareket noktası da iktidar merkezlidir. Bu anlamda, Foucaultcu bakış açısıyla gençlik tanımı, zamana ve mekâna göre değişir.¹² Bu yüzden gerçeklik, kendi bütünlüğü içerisinde anlaşılmaya çalışılmalıdır. İktidar ile yönetilenler arası ilişki çift taraflı işler. Yönetmek, yönetenlerin onlara tâbi olanlara (yönetilenlere) dayattığı bir pratik değildir. Yönetme eylemini gerçekleştirirken iktidar, çeşitli mekanizmalar kullanır. Postmodernizmin sosyal kontrol mekanizması bu noktada ortaya çıkar. Bunlardan bir tanesi de “hakikat siyasetidir (*politics of truth*)”.¹³ Hakikat siyaseti, insanın varlığını tarihsel biçimde “deneyim” olarak sornsallaştırılan şey hakkında belli hakikatlerin üretilmesi için kullanılan bir kurallar bütünü şeklinde açıklanabilir. Hakikat siyasetinde gerçekler, söylemler yoluyla iktidar tarafından inşa edilir. İktidarlar kendilerini sürekli yeniden

11. İmge Oranlı, “Biyo-Politikanın Doğuşu ve Foucaultcu Eleştiri”, *Cogito-Michel Foucault*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 70-71, 2012, s. 41-43.

12. Bu anlamda Ahmet Taner Kışlalı'nın “toplumdan topluma, çağdan çağa, her toplumdaki çeşitli sınıf, tabaka ve kesite göre değişen” gençlik tanımı Foucault'nun açıklamasıyla örtüşmektedir. Örneğin bir öğrenci önderi “yaşı ne olursa olsun, devrimci olmayan kişinin genç sayılamayacağını” savunabilmektedir. Mehmet Bican, *Devrim İçin Gençlik Hareketleri*, Ankara, Doğan Yayınevi, 1970, s. 122. Aktaran, Ahmet Taner Kışlalı, *Öğrenci Ayaklanmaları*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974, s. 16.

13. Oranlı, *a.g.m.*, s. 44.

üretebilmek için hakikat söylemlerine ihtiyaç duyar. Sorunsallaştırma ise üç ana eksen üzerinde inşa edilir: bilgi, iktidar, etik. Bu çerçevede her deneyim, belli kavram ve kuramları içeren ve üretilen hakikatlerle ifade bulan bir bilgi, belli normlar içeren bir iktidarla bu bilgi ve iktidar alanları bağlamında bir ilişki biçimini bir araya getirir.¹⁴ Althusser, iktidarın hakikat siyasetinin önemini ilk olarak Platon'un keşfettiğini belirtir. Althusser'e göre, Platon, halkı baskı ve gözaltında tutabilmenin yolunun, küçük yaşlardan itibaren zihni "güzel yalanlar"la işlemek olduğunu "gerici" amaçları doğrultusunda keşfetmiştir.¹⁵

Gençlik "doğal", "verili", "nesnel", "tarih-dışı" betimlendiğinde, ona ilişkin tanımlamalar, iktidar ilişkilerine içkin bir pratik haline gelir. Bu da bizi doğrudan gençlik ve iktidar ilişkisinin nasıl kurulduğu sorusuna yönlendirir. Gençlik, daha doğrusu "gençliğe ilişkin bilme şekilleri"yle iktidar kavramı arasında nasıl bir ilişki kurulabileceği sorusu dikkate alınmalıdır. Bu soru ise Foucaultcu terminolojinin en önemli kavramlarından biri olan soybilimi (*genealogy*) gündeme getirir. Soybilim, öncelikle her türlü bilginin belli bir zaman ve mekânda konumlandığına dikkat çeker. Bu konumlanmayı da o döneme içkin "güç mücadelesiyle" ilişkilendirir. Buradan hareketle gençliğin "verili" bir tanımını yapmak güçleşir. Çünkü "gençlik" tanımı iktidar mücadelesine koşturarak bir süreksizliği içerir:

14. Foucault, *a.g.e.*, 2000, s. 13-14.

15. Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki Yayınları, 2003, s. 87.